

Západočeská univerzita v Plzni
Pedagogická fakulta

Katedra ruského a francouzského jazyka

Bakalářská práce

Čeburáška jako oblíbený dětský hrdina

Lenka Liptáková

Specializace v pedagogice

Ruský jazyk se zaměřením na vzdělávání

2013 - 2016

Vedoucí práce: Jiřina Svobodová

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Čeburáška jako oblíbený dětský hrdina“ vypracovala samostatně za odborného dohledu vedoucí bakalářské práce a s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 30. března 2016

.....

vlastnoruční podpis

Poděkování

Ráda bych poděkovala vedoucí mé bakalářské práce Mgr. Jiřině Svobodové, Csc. za pomoc a trefné připomínky při tvorbě této práce.

Díky také patří mé rodině za jejich podporu a toleranci.

Obsah

Úvod	6
1 Stručná charakteristika dětské literatury	8
1.1 Žánry dětské literatury	8
1.2 Historický vývoj dětské literatury	10
1.3 Pohádka.....	12
2 Eduard Nikolajevič Uspenskij.....	14
2.1 Život spisovatele.....	14
2.2 Prvotní tvorba	15
2.3 Učebnice pro děti.....	15
2.4 Ostatní tvorba.....	16
3 Čeburáška jako oblíbený dětský hrdina	18
3.1 Námět.....	18
3.2 Původ jmen hlavních hrdinů	18
3.3 Postava Čeburášky.....	21
3.4 Výrazové prostředky užití v textu knihy.....	24
3.5 Film vs. Kniha	34
Závěr.....	36
Resume	37
Резюме	38
Abstract.....	39
Slovník termínů	40
Literatura	44
Knižní zdroje.....	44
Internetové zdroje.....	45
Seznam obrázků.....	46

Úvod

Bakalářská práce se bude zabývat především pohádkovou postavou Čeburášky autora Eduarda Nikolajeviče Uspenského. Hlavním cílem je seznámit především české čtenáře s tímto hrdinou, který je vždy spojován s dalšími postavami příběhu a nebyla mu dosud věnována dostatečná pozornost.

Nejdříve objasníme původ a definice dětské literatury vzhledem k tomu, že názory odborníků se mohou lišit. Popíšeme tři hlavní funkce literatury a jejich význam. Poté bude věnována pozornost dělení žánrů, které budou analyzovány podle určitých kritérií a znaků. Dále budeme stručně charakterizovat historický vývoj dětské literatury. Zvláštní pozornost bude věnována vývoji dětské literatury na území Ruska a zmíněna budou taková jména jako Kateřina II., Lomonosov či Vasilij Andrejevič Žukovskij, který se věnuje psaní pro děti nejen v zábavné ale i v naučné formě. Na konci první hlavní kapitoly bude podána definice pohádky, přičemž se zaměříme obzvláště na pohádku zvířecí, jejíž téma je úzce spjata právě s příběhem Čeburášky.

V druhé hlavní kapitole bude uveden stručný životopis Eduarda Nikolajeviče Uspenského, nastíníme hlavní životní události, které ho přivedli na dráhu psaní dětské literatury. Popíšeme začátky jeho tvorby a první díla. Poté přejdeme k určitým dílům, které Eduarda Nikolajeviče proslavily a rozebereme i jeho snahu a důvody pomoci malým dětem ve vzdělání. Formou hravých příkladů dokáže vysvětlit malým školákům i složitá témata z oblasti ekonomie či fyziky a techniky.

Díla Eduarda Uspenského jsou mnohogeneračními, jelikož i po padesáti letech lákají nejen mladé čtenáře, ale i ty, kteří na těchto knížkách také vyrostli. Dalším úspěchem, kterého autor dosáhl je, že jsou jeho díla přeložena do mnoha a mnoha jazyků a tím pádem i dostupná skoro celému světu.

Třetí kapitola bude věnována především Čeburáškovvi. Stručně nastíníme autorův námět nejen na jeho postavu, ale i na jeho kamarády Genu a Šapokljak. Následně objasníme původ jmen těchto tří hlavních hrdinů a jejich charaktery. Poté jen jmenovitě vzpomeneme i ostatní postavy, bez kterých by celý příběh nemohl být vystaven. V další části se budeme věnovat hlavně Čeburáškovvi. Popíšeme si jeho vzhled na situacích a určitých příkladech z knihy a zcharakterizujeme nejen postupný vývoj jeho osobnosti, ale i díla, ve kterých se Čeburáška vyskytuje, ať už se bude jednat o knižní zpracování či animovanou adaptaci. Rozebereme

jednotlivá díla z hlediska obsahového a pokusíme se na nich „dokázat důležitost Čeburášky pro jeho okolí. Jmenovitě se bude jednat o filmy „*Čeburáška*“ a „*Čeburáška jde do školy*“. Poté se zaměříme i na knihy jako: „*Olympiáda pro Čeburášku aneb Čeburáška jede do Soči*“ a „*Únos Čeburášky*“.

Druhým cílem bakalářské práce bude v následující kapitole zlehka nastínit jazykové prostředky, se kterými autor ve své knize pracuje. Na jednotlivých úryvcích a příkladech budou objasněny nejen výrazové, ale i grafické prostředky, které jsou v knize pro upoutání malého čtenáře.

V závěru práce bude podrobena srovnání knižní a filmové adaptace dílo „*Krokodýl Gena a jeho přátelé*“. Vyjmenujeme hlavní rozdíly mezi oběma zpracováními, kvůli kterým má pak každá varianta zcela jiné vyznění.

Kromě celého výše uvedeného schématu zpracování tématu obsahuje bakalářská práce také doplňující ilustrace, jejich seznam, seznam použité literatury a slovníček.

Toto téma pro zpracování jsem si vybrala z toho důvodu, že postava Čeburášky není mezi českými občany příliš rozšířená, přestože se jedná o jednu z vrcholných postav dětské literatury.

1 Stručná charakteristika dětské literatury

Pojem literatura lze definovat jako soubor písmen a znaků zaznamenaných ze všech jazykových projevů národů celého světa, zahrnující veškeré obory lidské aktivity. Literatura pro děti a mládež je považována za součást umělecké literatury, určená modifikací specifikací svých funkcí tak, aby byla esteticky, didakticky, ale i eticky aktuální pro čtenáře v rozpětí od tří do patnácti let.¹ Někteří odborníci dokonce přesně určují, jak má dílo vypadat. Například Chen a Squires se shodují na tom, že knihy pro děti mají mít mladého hlavního hrdinu a zabývají se takovými tématy, jež jsou čtenáři blízké. Jazyk těchto děl je jednoduchý a živý, obvykle mívají jednu až dvě hlavní postavy. Dějová linie je přímá. Mladý čtenář lépe rozumí tomu, co postavy dělají, než tomu, co říkají nebo si myslí.²

Funkce literárního díla mohou být celkem tři. Tou nejzákladnější je bezpochyby funkce poznávací, která má za úkol čtenáři poskytovat věcné poznatky a zprostředkovat realie. Druhým úkolem díla je vychovávat, což znamená do jisté míry ovlivňovat myšlení, city a charakter dítěte. Soustředí se na paměť, vyjadřování a myšlení čtenáře. Do značné míry může dokonce utvářet pozdější hodnotový žebříček a emocionální stránku dítěte. Třetí funkcí je vyvolání estetického zážitku, to jest působení na emocionální složku čtenářovi psychiky, na jeho představivost a fantazii. Estetická funkce se sama o sobě dále dělí na didaktickou, kde rozvíjí emoce čtenáře, poznávací a imaginativní, která se soustřeďuje právě na rozvoj fantazie. Tato funkce je tvořena třemi hlavními prostředky - zvláštní způsobem záznamu, aktualizací jazyka a vlastním příběhem.³

Zvláštní místo v dětské literatuře zaujímá také obrázková kniha. Rozlišuje se však mezi knihou obrázkovou a ilustrovanou. V knize obrázkové tvoří obrázek a text nedělitelný celek, který tvoří celý příběh. Kdežto v knize ilustrované mají ilustrace pouze doprovodnou funkci a dílo lze vytvořit i bez nich.

1.1 Žánry dětské literatury

Žánry dětské literatury mohou mít hned několik dělení. První z nich dělí žánry podle historického vývoje vlivem společenských proměn a změnou pedagogických a estetických

1 VRAŠTILOVÁ, Olga. Dětská literatura a čtenářská gramotnost v cizím jazyce. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 14

2 CHEN, M-L., SQUIRES, D. *Using Literature for Children and Adolescents for Intermediate Language Acquisition*. TESOL Journal. 2011, s. 314_315

3 VRAŠTILOVÁ, Olga. Dětská literatura a čtenářská gramotnost v cizím jazyce. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 17

názorů. Existují tedy žánry, které patří výhradně dětem. Pocházejí z folklóru a plní funkce v četbě těch nejmenších čtenářů. Do této skupiny patří říkadla, ukolébavky nebo rozpočítadla. Druhým typem mohou být žánry, které byly dříve součástí literatury pro dospělé a v průběhu civilizačního vývoje postupně přešly do oblasti četby mládeže. Zástupci této kategorie jsou pohádka nebo balada. Mohou se však vyskytnout i žánry, které plní svoji funkci jak pro dospělé, tak i pro mladistvé čtenáře, přičemž v literatuře dospělých jsou záležitostí pouze okrajovou. Sem spadá uměleckonaučná literatura, dobrodružná a vědeckofantastická próza. Posledním okruhem žánrů jsou ty, které mají rovnocenné postavení jak v literatuře dětí, tak i v té pro dospělé. Slohovými útvary této skupiny je povídka, novela nebo román.⁴

Druhé dělení se již zaměřuje pouze na dětského čtenáře a specializuje se na jednotlivé vývojové období, přičemž každý žánr má svá specifika. Toto dělení zahrnuje pět hlavních kategorií. Patří sem tedy poezie, lidová slovesnost, beletrie, biografie a informační literatura.

Poezie je tvořena říkadly a krátkými básněmi pro malé děti. Oblíbenost ji zaručuje především výrazná a malebná zvuková stránka. Důraz klade na zvukovou podobu jazyka, správnou výslovnost a melodii řeči. Obsah díla tedy bývá mnohdy potlačen. Poezie je důležitá pro první pamětní učení dětí a jejich smysl pro rytmus.

Lidová slovesnost existuje již z pradávných časů, ale poprvé zaznamenána byla téměř až po vynálezu knihtisku. Díky tomu je tedy většina autorů neznámá. Důležitá je díky své naučné složce, kdy učí děti morálním a etickým hodnotám. Zahrnuje především pohádku, kterou dělíme na lidovou a autorskou. Základem obou je však jakési neskutečno nebo nadpřirozené bytosti. Pohádka je důležitá z hlediska formování dětské osobnosti, může však pomoci i při výuce cizích jazyků, díky svojí univerzálnosti napříč téměř všemi kulturami. Jinými součástmi lidové slovesnosti mohou být například také lidové příběhy, mýty, eposy, balady nebo bajky.

Kategorie beletrie je z hlediska dětské literatury nejobsáhlejší. Spadají sem například fantasijní příběhy, které ve skutečném životě nemohou existovat, dále příběhy dobrodružné, o zvířatech, cizích kulturách, jejichž hlavní funkcí je naplnit dětskou zvědavost o životě v jiných zemích. Pro děti se mohou jevit zajímavými také příběhy se sociální a osobní problematikou, vzhledem k tomu, že se čtenář mnohdy může s nastalými situacemi v díle ztotožnit.

Posledním odvětvím je literatura informační, která plní úkol seznámit čtenáře s

4 GENČIOVÁ, Miroslava. Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. fakult. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. s. 14-15

vědeckými nebo technickými poznatky, historií a uměním.⁵

Žánry dětské literatury lze dělit také podle určitých věkových požadavků. Existuje tedy jakási hierarchie, která souvisí se čtenářskými zájmy a schopnostmi v souladu se stářím čtenáře. Pro nižší předškolní věk jsou tedy hlavními žánry říkadla a popěvky, pro starší předškolní věk jsou to pohádky. Žáci nižšího stupně základní školy dávají přednost složitějším pohádkám, povídkám a později dokonce uměleckonaučné literatuře o přírodě. V období dospívání je hlavním žánrem povídka, romány ze života, dobrodružné příběhy a životopisy. Pro adolescenty se jeví nejzajímavějším literaturou faktů a literaturou vědeckofantastická.⁶

1.2 Historický vývoj dětské literatury

První knihy určené dětem byly především náboženského rázu. Jednalo se tedy o biblické příběhy nebo legendy a mýty starověkého Řecka. Jejich hlavní funkce byla výchovná a vzdělávací, to jest sloužily pro zlepšení morálky.

V době vynalezení knihtisku se začíná více rozvíjet i dětská literatura. Vycházejí první bajky, které však zprvu nebyly určeny dětem. Velký význam ve vývoji literatury pro mládež má kniha Jana Amose Komenského „*Orbis pictus*“. Jako jeden z prvních autorů totiž chápe, že kniha pro děti má mít vedle funkce vzdělávací také funkci zábavnou. Podle něj je tedy nutné hovořit se čtenářem jemu dostupnou formou. Tato kniha také klade důraz na význam ilustrací pro pochopení textu a je chápána jako přelom v chápání dětské literatury.

S nástupem osvícenství vycházejí také první encyklopedie a poučné sborníky, ve kterých lze kromě pravidel správného života najít i zábavu. Druhá polovina 18. století se nese v duchu přepracovávání literatury pro dospělé na literaturu pro děti a značně se zvětšuje širší žánrů.

Avšak až s počátkem 20. století zaznamenává dětská literatura největší rozmach. Velkou roli hrají především postupně se rozvíjející hromadné sdělovací prostředky, které nabízejí obrazové zpracování oblíbených literárních děl. Vznikají také první knihovny s dětskými odděleními a literatura pro děti se tak postupně stává samostatnou složkou umělecké literatury.

5 VRAŠTILOVÁ, Olga. Dětská literatura a čtenářská gramotnost v cizím jazyce. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. s. 24-27

6 GENČIOVÁ, Miroslava. Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. fakult. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. s. 16

1.2.1 Rusko

První ruské dětské knihy byly slabikáře, které se používaly při výuce ve školách, v 18. století budovaných v blízkosti klášterů. V době vlády Kateřiny II. vychází sborník o národech a jejich zvycích, popisuje ale i říši rostlin a zvířat. Tématu vzdělání chlapců se zabýval i Lomonosov, který odrazuje od slepého napodobování západních států a nabádá k patriotizmu a národní hrdosti.⁷ Ve svých povídkách využívá hovorové řeči, která je dětem lépe srozumitelná. Koncem 18. století také začíná pravidelně vycházet časopis „*Dětské čtení srdce a rozumu*“ (*Детское чтение для сердца и разума*) jehož cílem je rozšiřovat všeobecné povědomí o vědách a dobrých zvycích. Hají také pracovitost a se svými protivníky bojuje pomocí anekdot a satiry.

V době, kdy Puškin vytváří nový spisovný ruský jazyk, někteří spisovatelé stále píšou dětské knihy pomocí staré a mnohdy těžko pochopitelné ruštiny v naději, že zabrání jazykové obrodě. Hlavním hrdinou knih byl především řemeslník a literatura tohoto období bývá považována za sentimentální.

Jedním z předních představitelů ruské dětské literatury je Vasilij Andrejevič Žukovskij, který bývá někdy považován za jakéhosi otce čertů a čarodějnic. Kvůli svému nesouhlasu s tehdejšími poměry v Rusku se rád uchýloval do světa fantazie a představ. Nejčastěji psal balady, ve kterých vypráví o tichém smutku a tato díla rychle stoupají v pomyslném žebříčku popularity. Žukovskij se také velmi zajímal o výchovu dětí, o pedagogiku a dětskou literaturu, veřejně se staví proti vzdělávání pomocí pouhé teorie. Velkým pokrokem pro dětskou literaturu jsou i realistická díla Lva Nikolajeviče Tolstého, která kritizují tehdejší zacházení s dětmi.

Definice povídky by se jistě dalo najít spousty, ale někteří spisovatelé se shodují v tom, že povídka musí odpovídat běžným životním otázkám. Měla by také být fakticky přesná a konkrétní. Někdy může být naučného rázu, kdy je na příkladu vysvětlena kauza a později na dalších a příkladech i objasněna.

V první polovině 20. století byl některými spisovateli vpuštěn do oběhu mezi děti krátký dotazník, jehož účelem bylo zjistit, jaká očekávání mají vůči dětské literatuře a pohádkám. Jedním z přání dětí bylo, aby hrdinové příběhů žili dlouho a šťastně, tak jak je dnes v dětských knihách zvykem. Jiným požadavkem bylo, aby autoři psali o přátelství a nabízeli

⁷ КОПЕЦКИЙ, Платон Васильевич. *Детская литература*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1951. s. 5

příklady toho, jak dobré vztahy mění lidské chování. Neméně důležitou součástí knihy musí být i zmínka o zvířatech a stromech a jiných neživých věcech, nejlépe je nutno zahrnout všechny v jednom příběhu a každému věnovat dostatečnou pozornost.⁸

1.3 Pohádka

Pohádka je sama o sobě jakýmsi výtvozem lidské fantazie zprvu přenášený ústní lidovou slovesností a později přemístěn na papír.

Nejjednodušším dělením pohádky je na pohádku zvířecí, kouzelnou, novelistickou, která má jako odnož pohádku anekdotickou neboli žertovnou.⁹

Z hlediska tématu práce je nejzajímavější pohádka zvířecí. Tato kategorie je považována za nejstarší ze všech ostatních směrů. Podle autorů zvířecích pohádek mají zvířata i věci duši, cítí a myslí stejně jako člověk, ale pouze ten, který ještě stále žije v závislosti na přírodě. Tento styl myšlení také odpovídá malému dítěti, pro něhož je celý svět tvořen živými a myslícími bytostmi a předměty. Zvířecí pohádku lze dělit do tří skupin. První z nich je vlastní zvířecí pohádka, v níž mají zvířata vlastnosti stejné jako v přírodě, jsou jen obdařena schopností mluvit. Druhým typem jsou pohádky, ve kterých zvířata vystupují v roli pomocníků člověka. Kromě schopnosti mluvit, mohou vykonávat i jednoduchá kouzla, a proto tyto pohádky tvoří jakýsi spojovací most s pohádkami kouzelnými. Třetí kategorií pohádky je ta, kde zvířata vystupují alegoricky a znázorňují lidské vlastnosti, vztahy a jednání. Nejbližším slohovým útvarem k tomuto typu je bajka.¹⁰

1.3.1 Pohádková povídka (Повесть-сказка)

Přestože se jedná o jeden z nejrozšířenějších žánrů dětské literatury, je velmi těžké správně tento termín přeložit. Повесть-сказка na základě vymyšlené situace předkládá čtenáři úlohu vyznat se ve všech pocitech hrdinů a rozeznat dobro od zla. Z jedné strany pojednává o vymyšleném světě a ze strany druhé o tom reálném. Zobrazením fantastického světa může být hrdina s prudce zamítavým nebo zcela naopak jasně kladným charakterem.

V tomto druhu pohádky se mohou vyskytnout dva druhy hlavních hrdinů. Prvním jsou

8 KOPECKIJ, Platon Vasil'jevič. *Dětská literatura*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1951. s. 37-38

9 GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. fakult. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. s. 23-24*

10 GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. fakult. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. s. 24*

obyčejní lidé, především děti, a druhým kouzelné a vymyšlené postavy, které jsou obdařeny lidskými vlastnostmi a každá z nich má své specifické zvláštnosti. Bývá pravidlem, že takto vykreslené fiktivní postavičky jsou důležitým faktorem v životě hlavního lidského hrdiny a přinášejí mu do života jistou chybějící harmonii. Pro tento žánr dětské literatury jsou příznačné následující znaky: inverze, použití deminutivních a augmentativních sufixů, rozsáhlé dialogy či hojnost sloves.¹¹

11 АРЗАМАЩЕВА, И. Н. Детская литература : учебник для обучения в высших пед. учеб. заведения .
Москва : АСАСЕМІА, 2007. s. 69-72

2 Eduard Nikolajevič Uspenskij

2.1 Život spisovatele

Obrázek 1 - Eduard Nikolajevič Uspenskij

Eduard Uspenskij se narodil 22. prosince roku 1937 v městečku Jegorjevsk. Matka byla inženýrka a jeho otec pracoval jako kynolog v loveckém oddílu, a proto měl Eduard již od malička vztah ke zvířatům. V jeho deseti letech však otec zemřel a tak byl nucen se s matkou a sourozenci přestěhovat. Studentská léta Eduardova nebyla nijak valná. Ve škole dostával samé špatné známky a mezi spolužáky nebyl vzhledem ke své chudobě nijak oblíben. Bodem zlomu studia byla nehoda, která způsobila zlomeninu nohy u ještě malého

Eduarda. Poprosil matku, aby mu do nemocnice přinesla nějaké knihy, začal pilně studovat a jeho průměr prudce stoupl. Jako budoucí cíl si vytyčil stát se ministrem nebo vzdělaným akademikem. Postupem času se zdokonaloval v matematice a účastnil se mnoha nejen regionálních ale i celosvazových olympiád.

Po ukončení školy nastupuje Eduard Uspenskij do leteckého institutu, z něhož si po pár letech odnáší titul leteckého inženýra. Ještě tři roky po ukončení studií pracuje Eduard ve svém oboru, ale postupem času se rozhodne zcela změnit obor své působnosti a stává se dětským spisovatelem. Jedním z důvodů byl i fakt, že již od střední školy se Eduard podílel na organizování dětských táborů, kde sám působil jako vedoucí a výchovný poradce. Z počátku byla jeho tvorba publikována pouze jako humoristické povídky. V období tuhého komunistického režimu byl Uspenskij velmi cenzurován, i proto se rozhodl spolupracovat se svými přáteli na televizních pořadech. Jmenovitě se jednalo například o Sergeje Ivanova (Сергей Иванов), Leonida Jachnina (Леонид Яхнин) nebo Olega Grigorjeva (Олег Григорьев), se kterými vytvořil relace jako „Dětská literatura“ (Детская литература), „Sovětská Rus“ (Советская Россия) nebo „Murzilka“ (Мурзилка). Ani po pádu komunismu však neměl Eduard Nikolajevič vyhráno, vzhledem k tomu, že značně kritizoval i západní styl života, který v té době vtrhl do Ruska.

Za svoji tvorbu byl Eduard Nikolajevič Uspenskij mnohokrát oceněn. Jednou z prvních cen byl řád Za zásluhy o Vlast (За заслуги перед Отечеством) a ještě téhož roku 1997 dostal

i přemii časopisu „*Ohýnek*“ (*Огонёк*). V roce 2005 byl spisovatel oceněn zlatou medailí Celosvětové organizace duševního vlastnictví (World Intellectual Property Organization). Kromě těchto i jiných cen je Eduard Nikolajevič také laureátem Celosvazové soutěže o nejlepší dětskou knihu.¹²

2.2 Prvotní tvorba

Úplně prvními spisovatelskými počiny Eduarda Uspenského byly fejetony, které psal v době, kdy byl studentem leteckého institutu. Tato díla mu zaručila další možnosti studia, protože za publikování fejetonů získával veliký honorář ve formě stipendií.

Po konečném rozhodnutí opustit svět leteckého inženýrství Eduard píše zpočátku scénáře k animovaným filmům a humorné divadelní scénky a dětské verše. Tyto verše byly otištěny v několika novinách a sloupcích, což zapříčinilo konečně usazení se Eduarda Uspenského na poli dětské literatury.

Prvním větším dílem Eduarda Uspenského byl dětský poetický sborník „*Legrační slůně*“ (*Смешной слонёнок*), která byla vydána roku 1965 a hned o rok později vyšlo dílo „*Krokodýl Gena a jeho přátelé*“ (*Крокодил Гена и его друзья*). V roce 1973 začal Eduard Uspenský pracovat také na díle „*Děda Fědor, pes a kot*“, které vydal ve spolupráci s ředitelkou nakladatelství Galinou Pešehodovou (Галина Пешеходова). Již o rok později i přes drobné potíže vychází animovaný film, na jehož tvorbě se s Eduardem Uspenským podílí také režisér Vladimír Popov (Владимир Попов) a výtvarnice Jerykalova a Chačatřjana (Ерыкалова и Хачатряна).

2.3 Učebnice pro děti

Vzhledem ke svým nevydařeným školním létům se Eduard Uspenskij rozhodl pomoci malým dětem v jejich vzdělání. Také on byl zastáncem teorie učení hrou, a proto vytvořil několik vzdělávacích materiálů pro to vhodných. Jeho prvním počinem bylo zřízení rozhlasového pořadu, takzvané „*Abevegejky*“ (*Абевежейка*), který ho později dovedl k myšlence „*Školy klaunů*“ (1983). Tato učebnice byla určena dětem ve věku 5 – 10 let a všechna gramatická pravidla či matematické zákony jsou zde pojaty veselou formou, kterou si

12 Интересные истории об известных личностях, биографии, юмористические рассказы, фото и видео. *Эдуард Николаевич Успенский*. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.people.su/111990>

děti snadno zapamatují.¹³ Sám Uspenskij se vžil do role jednoho z klaunů, který byl považován za jakéhosi koumala, ale kvůli své veliké fantazii byl přeřazen do oddílu humoristů a satiriků. Ve složitějších otázkách, jako jsou například otázky týkající se technických oborů byl Uspenskému nápomocen profesor Čajnikov, jenž osvětluje tato témata z vědeckého hlediska a Eduard Nikolajevič je pak svým spisovatelským umem vysvětluje dětem ve zjednodušeném podání a může vzniknout další učební pomůcka s názvem „*Lekce profesora Čajnikova*“ (*Лекции профессора Чайникова*) vydána roku 1991. Tímto způsobem se mladí chlapci naučili techniky oprav domácích spotřebičů, televizorů nebo i kola.

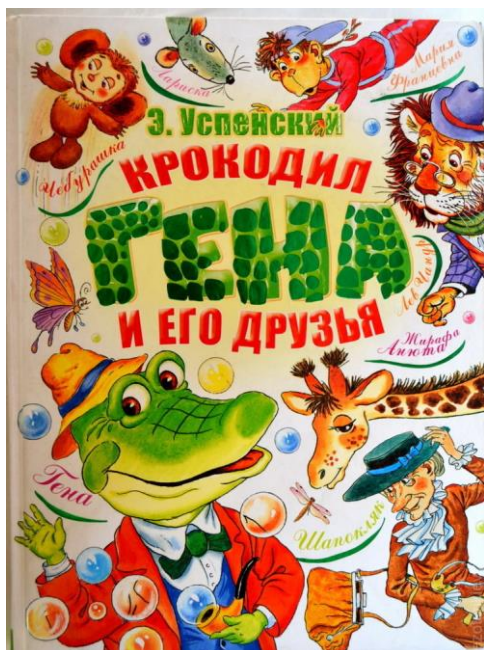
Druhou zvláštní učebnicí pro děti je „*Podnikání krokodýla Gena*“ (*Бизнес Крокодила Гены*), která objasňuje počátky podnikání opět hravou a lehce pochopitelnou formou.¹⁴

Později dokonce Eduard Uspenskij zakládá své vlastní nakladatelství *Samovar*, kde vydává učebnice o programování, matematice či ruské gramatice. V dnešní době autor stále aktivně píše a všechna jeho díla jsou vydávána zde.

2.4 Ostatní tvorba

Spisovatelova kariéra nebyla zpočátku vůbec lehká vzhledem k silné cenzuře. Přes všechna úskalí však do dnešní doby vydal autor bezmála padesát knih. Za nejznámější dílo Eduarda Uspenského můžeme považovat knihu „*Krokodýl Gena a jeho přátelé*“ (*Крокодил Гена и его друзья*). Vydána byla nakladatelstvím *Dětská literatura* (*Детская литература*) a své ilustrace jí propůjčil malíř Valerij Alfejevskij (Валерий Алфеевский).

Hlavní myšlenkou tohoto díla je poselství dětem, že i ty nejrůznější povahy se mohou spřátelit. Počínaje neurčitým zvířátkem, které pochází z tropického lesa a náhodou se dostává do města, kde se setkává s krokodýlem a malou holčičkou na

Obrázek 2 - *Krokodýl Gena a jeho přátelé*

13 Эдуард Николаевич Успенский. *Эдуард Николаевич Успенский*. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.uspens.ru/bn/shkolnye-predmety-mogut-byt-veselymi-uchebniki.php>

14 Эдуард Николаевич Успенский. *Эдуард Николаевич Успенский*. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.uspens.ru/bn/shkolnye-predmety-mogut-byt-veselymi-uchebniki.php>

základě inzerátu. Nakonec se z nich stává nerozlučná trojice, která se rozhodne pomoci všem ostatním občanům města najít svého kamaráda. S menší pomocí osob hledajících přítele a i přes drobné neplechý stařeny Šapokljak se nakonec našim hrdinům podaří postavit Dům Družby. Na tomto příkladu je ukázán i fakt, že společná práce může sblížovat, vzhledem k tomu, že na konci stavby už každý svého kamaráda má. Záměr byl tedy splněn, i když ho trojice původně zamýšlela poněkud jinak.

Mezi další Uspenského díla patří také: „*Dolů po kouzelné řece*“ (*Вниз по волшебной реке*) (1972), „*Dovolená krokodýla Geny*“ (*Отпуск крокодила Гены*) (1974), „*Spolehliví človičci*“ (*Гарантийные человечки*) (1975), „*Zima v Prostokvašino*“ (*Праздники в деревне Простоквашино*) (1984) nebo „*Plastilinová vorona*“ (*Пластилиновая ворона*). Většina jeho děl byla později přetvořena v animovaný film, a některé dokonce hned zprvu vznikly jako scénář pro tento druh filmu. Jednou ze zajímavostí je jistě fakt, že kocourovi Matroskinovi z příběhů o Prostokvašině propůjčil svůj hlas Eduardův oblíbený herec Oleg Tabakov a dokonce byl tento kocour nakreslen přímo podle asociace s Tabakovým hlasem.

Přestože jsou některá Uspenského díla starší více než padesát let, stále se těší velké oblibě u dětí, mládeže i dospělých lidí a můžeme je najít v mnoha domácích knihovnách. Je tedy značně dokázána autorova genialita v oblasti mnogogeneračního chápání lidské mysli a promyšlenost díla natolik, že přečkala tolik let na výsluní. Dalším důkazem spisovatelovy literární zdatnosti je i fakt, že jeho díla byla přeložena do více než pětadvaceti jazyků, jeho knihy vyšly například i ve Finsku, Holandsku, Francii nebo Japonsku.¹⁵ Konec konců celý cyklus děl o Prostokvašině byl přeložen dokonce do tureckého jazyka.¹⁶ Občané České republiky mají v dnešní době k dispozici celkem tři přeložená díla. Jedná se o „*Kocour, pes a strejda Mudra*“ (Vydalo nakladatelství Albatros Praha 1978, ilustrace G. Kalinovskij. Přeložila Valerie Sobotková), „*Prázdniny s babou Jagou*“ (Vydalo Lidové nakladatelství, Praha 1983, ilustrace a grafická úprava Jindřich Kovařík. Přeložila Hana Vrbová) a „*Krokodýl Evžen a jeho kamarádi*“ (Vydalo Lidové nakladatelství, Praha 1972. Obálka, ilustrace a grafická úprava Vladimír Rocman. Přeložila Hana Vrbová).

15 Биографии. Эдуард Николаевич Успенский. [online]. Litra.RU Team, 2015 [cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://www.litra.ru/biography/get/wrid/00476991232734884742/>

16 Интересные истории об известных личностях, биографии, юмористические рассказы, фото и видео. Эдуард Николаевич Успенский. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.people.su/111990>

3 Čeburáška jako oblíbený dětský hrdina

3.1 Námět

Sám autor v úvodu své knihy vypráví, jak jako malý chlapec dostal nepovedenou hračku z továrny, která neměla podobu ani zajíce, ani psa, a dlouhou dobu se bál trávit s ní čas v jedné místnosti. Rodiče tuto hračku nazývali neznámým zvířetem, které žije v tropických lesích.¹⁷ Nakonec si ji však zamiloval stejně jako svého velikého gumového krokodýla Genu a umělohmotnou panenku Galju. Po letech se rozhodl vzdát svých přátelům z dětství hold a sepsal o nich celou knihu.¹⁸

3.2 Původ jmen hlavních hrdinů

Jména zvířat v knihách a především v knihách pro děti mohou mít několik původů. Nejčastěji používaná jsou takzvaná zoonyma, neboli vlastní jména zvířat. V našem případě se však nejedná pouze o zvířecí jména (Гена, Чебурашка), vzhledem k tomu, že v knize o Čeburáškově vystupuje i člověk (Шапокляк). Zde se jedná o antroponymum, neboli vlastní jméno člověka, popřípadě skupiny lidí. Každé vlastní jméno hrdiny v knize však není pouze pro určení této osobnosti, ale má do jisté míry ukazovat i charakter osoby.

V případě knihy Eduarda Uspenského se tedy jedná o tři hlavní hrdiny, krokodýla Genu, Čeburášku a stařenu Šapokljak, jejichž jména budou nyní objasněna.

3.2.1 Čeburáška

Obrázek 3 - Čeburáška

Pojmenování Čeburášky doprovází jedna historka přímo ze života Eduarda Uspenského. Při jedné návštěvě si přítelova dcera usmyslela udělat hostům módní přehlídku za pomoci matčinych oděvů. Několikrát se pokoušela v objemném kožichu projít po pokoji, ale vždy to skončilo neohrabaným pádem na zem doprovázeným smíchem všech přítomných. Po každé marné snaze otec dívky pronesl větu: „Опять чебурахнулась!“ (Opět

17 Чебурашка. Люди [online]. 2013 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.peoples.ru/art/literature/characters/cheburashka/>

18 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодыл Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. s. 7-8

upadla!).¹⁹ Poté jen stačilo, aby spisovatelova fantazie zapracovala a malé nemotorné zvířátko mohlo být pojmenováno Čeburáška.

V samotné knize se jeho jméno vysvětluje obdobným způsobem. Po dlouhé cestě v bedně s pomeranči měl Čeburáška zdřevěnělé nohy, a tak když ho prodavači vytáhli z krabice a posadili na stůl, Čeburáška po chvíli upadnul (чебурахнулся) na židli, na které však také dlouho nevydržel, a díky svému ztuhlému tělíčku skončil na zemi.

Z gramatického hlediska má slovo чебурахнуться významy jako spadnout, uhodit se nebo silou se praštit. Synonymem tohoto slova budou výrazy jako упасть (spadnout), грохнуться (svalit se), шлёпнуться (plesknout sebou). Velký slovník rusko-český podává vysvětlení slova čeburáška jakožto panáčka vstaváčka, či hračku vaňku-vstaňku.²⁰

Stručná charakteristika tohoto hrdiny zní: Vědě neznámené zvíře, které se žíví pomeranči, charakter dojemný, zvýšená chlupatost a ušatost. Nehledě na svoji bezmocnost se jeví býti mimořádně aktivním (неизвестное науке апельсинопитающееся животное, характер трогательный, пушистость и ушастость повышенные. Несмотря на свою беспомощность, чрезвычайно активен).²¹

3.2.2 Krokodýl Gena

Obrázek 4 - Krokodýl Gena

Jméno Gena je vlastně zkratkou, či zdrobnělinou jména Gennadij. Kromě tohoto dalšími osloveními osoby nesoucí toto jméno mohou být i Geňa, Geša, Gecha nebo Genusja. Gennadij je ruské mužské jméno, které označuje svého nositele jako osobu urozenou, ušlechtilou nebo mimořádně nadanou, a které vzniklo jakožto dvousložkové jméno neboli složenina přičemž jedna část je генос neboli rod. Původ tohoto jména je tedy řecký a jeho ruská verze mohla vzniknout s pomocí jmen Diogen nebo Germogen.

V knize Eduarda Uspenského je krokodýl Gena popsán jako elegant, který nosí košili s motýlkem a klobouk na

19 Эдуард Николаевич Успенский. *Эдуард Николаевич Успенский*. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02].

Dostupné z: <http://www.uspens.ru/bn/cheburashka-kak-sozdavalsja-obraz-detskogo.php>

20 Rusko-český, česko-ruský velký slovník. 1. vyd. Brno: Lingea, 2009. s. 619

21 Эдуард Николаевич Успенский. *Личный сайт автора*. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02]. Dostupné z: <http://www.uspens.info/state/AA:navID.88/AC:-1.1610661765/AB:navID.88/>

hlavě. Kouří dýmku a vzhledem k tomu, že se krokodýlové dožívají až tři set let, se Gena ve svých padesáti stále považuje za mladíka. Svým vystupováním je považován za mírného a dobrého mudrce celé skupiny. O jeho intelektu nelze pochybovat, jelikož rád čte knihy, kterých má doma celou řadu a Čeburášku přijal za svého druha bez jakýchkoliv předsudků.

Obrázek 5 - Stařena Šapokljak

3.2.3 Stařena Šapokljak

Pojmenování Šapokljak dostala stařenka podle staromódní pokrývky hlavy, kterou sama nosí. Původ názvu toho klobouku pochází z francouzského výrazu chapeau – claque, jehož doslovným překladem do češtiny je slovo cylindr. Některé zdroje vypovídají o tom, že postava stařenky byla inspirována první ženou autora. Takovým to způsobem tedy popisuje její charakter. A při vzniku animovaného filmu se zase malíř nechal inspirovat tváří své tchyně.²² Podle těchto informací lze tedy jasně usoudit, jaký charakter má

postava. Její hlavní úloha v příběhu je „собрать злы“²³, což ve volném překladu znamená střídat zlo. V případě stařeny se jedná o konání špatných skutků. Dokonce se sama chlubí, že za den zvládne lidem provést až pět zlých skutků. Po seznámení se s Čeburáškou a krokodýlem Genou však stařena Šapokljak nachází protivníky a vydává se na cestu dobra a postupné převýchovy.

3.2.4 Další hrdinové

Kromě těchto hlavních hrdinů však v příběhu vystupují i další postavy, které stojí alespoň za zmínku. Jedná se o holčičku Galju, která se s Čeburáškou a krokodýlem Genou spřátelí hned z počátku. Dále se v knize objevují různá zvířata, jako například pejsek Tobík, lev

22 Писатель Эдуард Успенский: "Старуха Шапокляк списана с моей первой жены". Известия [online].

Москва: ., 2012 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z:

<https://archive.is/20120802183022/www.izvestia.ru/culture/article3111505/>

23 УСПЕНСКИЙ, Эдуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодыл Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. ISBN 978-5-17-069371-9. s. 50

Čandr, žirafa Anjuta nebo opice Marija Francevna.

3.3 Postava Čeburášky

Poprvé se postava Čeburášky objevuje v animovaném filmu „*Krokodýl Gena*“ (*Крокодил Гена*), který se dostává na filmová plátna v roce 1969, a jehož režie se ujímá talentovaný ruský režisér Roman Kačanov. Rychle se postava Čeburášky stává oblíbenou nejen v Japonsku, kde vznikají vlastní japonské předělávky tohoto filmu, ale i ve Švédsku, kde znají Čeburášku pod jménem Drudden, v Německu pod jménem Kullerchen, ve Finsku jako Muksis a litevské děti mu říkají Kulverstukasa.

V roce 2008 bylo v Moskvě otevřeno Muzeum Čeburášky a kromě toho bylo toto malé zvířátko hned několikrát talismanem ruské sborné na Olympijských hrách.²⁴

3.3.1 Vzhled

Čeburáška je v knize vykreslen jako prapodivné zvířátko žijící uprostřed tropického lesa. Že se jmenuje Čeburáška, se však dozvěděl až v době, kdy se seznám s lidmi. Je to neurčitá postavička, která nepřipomíná žádné jiné zvíře. Má velké uši, ale zajíc to není. Má chlupaté tělíčko, ale ani medvěd to není. Po seznámení se s Galjou a Genou vznikl spor, jestli náhodou nevypadá jako štěňátko či medvídek. Nakonec po dohodě vyloučili i fakt, že by mohl být Čeburáška gepardem.²⁵

3.3.2 Charakter a postavení

Všeobecně neznalý malý Čeburáška se dostává do města, kde je potřeba rychle se naučit novým věcem. Z počátku je dosti nemotorný či neohrabaný nejen v pohybech, ale i ve svých činech. S troufalostí zve přátele na kávu, ale dodává, že všechno nádobí, ba dokonce i kávu samotnou si musí donést sami.²⁶ Pozdější radost z příchozího krokodýla Geny nechává zapomenout na všechna předešlá nedorozumění a vypovídá tedy o oddanosti a upřímném srdci malého hrdiny.

Ukáže se však, že Čeburáška má v sobě i kus hrdinství, když statečně honí nosorožce Ptěňčika a k jeho dopadení využívá promyšlené lsti. Rád by za takovou práci dostal medaili

24 Чебурашка. Люди [online]. 2013 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z: <http://www.peoples.ru/art/literature/characters/cheburashka/>

25 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. ISBN 978-5-17-069371-9. s. 20

26 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. ISBN 978-5-17-069371-9. s. 22-25

„За храбрость“ (za chrabrost, odvalu), ale určitě by se spokojil i s oceněním „За труд“ (za úsilí či námahu). Čeburášková neznalost ho však dovádí ještě k jednomu hrdinskému činu, a to když vkládá vajíčko zmije do hnízda k ještě nevylihnutým sýčkům. Když se pak chystá sníst ptáčátka kuna, malé zmijí mládě jim zachraňuje život, a dopadá na zem ke své matce. Obě matky jsou šťastné a vděčné našemu hrdinovi.

Postupem času se i z Čeburášky stává moudré zvířátko, protože má myšlenky, které by ostatní ani nenapadly. Jednou ze situací potvrzující naše tvrzení je ta, když si stavitelé nevěděli rady, kdože bude stavět Dům Družby, protože samotné Galje, Genovi a Čeburáškově by to trvalo velmi dlouho. Nakonec až malý Čeburáška přichází s nápadem zapojit do stavby také ty knižní postavy, kvůli kterým celý projekt vznikl. Dalším příkladem jeho schopností je dohoda se skladníkem o materiálu na stavbu. Z počátku zatvrzelý a neochotný muž se nechává naším hrdinou uchlácholit a přemluvit k darování zprvu ohnutých hřebíků, ale jakmile se dozvídá o stavitelském záměru, mění svoje rozhodnutí a s radostí věnuje naši trojici na stavbu hřebíky rovné.

Přes všechny své viditelné úspěchy zůstává Čeburáška skromným zvířátkem a to dokonce i v době nejvyšší nouze. Nechce svým přátelům přidělovat starosti či dokonce působit nějaké potíže. Smutku v jeho očích si však všimá krokodýl Gena a dozvídá se o Čeburáškově trápení s obchodem, u kterého žije. Obliba, kterou si u přátel postupem času vybudoval, mu nakonec dopomůže nejen zachránit obchod před krachem, ale zajistit bydlení. Když se náš hrdina dostává na své vysněné pracovní místo hračky v mateřské školce, potřebuje již více klidu na odpočinek, který mu však jeho telefonní budka není schopna poskytnout. I přes všechny snahy stařeny Šapokljak zabránit přidělení bytu a díky úsilí přátel, kteří se domáhají spravedlnosti, dostává Čeburáška svůj první byt. Poučen předchozím nezdarem ve své pohostinnosti, napravuje chybu a zve všechny své kamarády na zdařilou kolaudační hostinu.²⁷

Zajímavým poznatkem, kterého si však malý čtenář ani divák filmu nevšimne, je to, že když Čeburášku vyndají z krabice na pomeranče, bez problému přečte Genův inzerát a vydává se hledat svého nového přítele. V příběhu „*Čeburáška jde do školy*“ (*Чебурашка идет в школу*), kdy Gena posílá svému malému kamarádovi pohlednici s výzvou, aby na něj čekal na letišti, se však ukáže, že Čeburáška vůbec neumí číst, a proto je třeba přihlásit ho na

27 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодыл Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. ISBN 978-5-17-069371-9. s. 152-156

hodiny čtení a psaní. Jedná se však pouze o malý nedostatek, který lze z hlediska cílové skupiny autora opomenout.

3.3.3 Díla o Čeburáškově

Postava Čeburášky se kromě knihy „Krokodýl Gena a jeho přátelé“ objevuje ještě v jiných dílech, věnovaných právě jemu. Jedná se především o animovaný film „Čeburáška“, ke kterému napsal roku 1971 Eduard Uspenkij scénář. I u tohoto filmu se režie zhostil Roman Kačanov. V tomto krátkém snímku oslavuje krokodýl Gena své narozeniny a zaznívá zde také nejznámější píseň z celého cyklu pohádek o Čeburáškově. Celý zbytek příběhu se táhne v duchu Čeburáškovy zklamání z toho, že nebyli s Genou přijati k pionýrům. Ze své vlastní iniciativy postaví pro malé děti bezpečné hřiště a pomohou právě již zmíněným pionýrům se sběrem kovu. Nakonec jsou do tohoto spolku přijati.

Obrázek 6 - Únos Čeburášky

Druhým scénaristickým počinem Eduarda Nikolajeviče na adresu Čeburášky je krátký film „Čeburáška jde do školy“ (*Чебурашка идет в школу*). Na začátku příběhu přilétá Gena z ciziny a je zklamán, že ho Čeburáška nečeká na letišti. Vydává se tedy k němu domů, kde zjišťuje, že Čeburáška neumí číst a čeká, až se Gena vrátí, aby mu přečetl pohlednici, kterou mu odeslal. Hned druhého dne začíná školní rok a Čeburáška se tedy může vydat do školy, aby se naučil číst a psát. Tam však probíhají opravné práce. Na scénu vstupuje stařena Šapokljak, která celou renovaci urychluje a nakonec se společně s Genou rozhodnou stát se učiteli.

V roce 2001 napsal Eduard Uspenskij knihu „Únos Čeburášky“ (*Похищение Чебурашки*). Čeburáška se po dostavbě Domu Družby rozhodne začít pracovat jako hračka v mateřské školce. Je však ze své práce natolik unaven, že mu již telefonní budka na kraji silnice jako prostor k životu nestačí. Domluví se tedy s krokodýlem Genou a společně napíší žádost o přidělení bytu. O několik dnů později se u Čeburáškovy telefonní budky objeví komisař, ale celý případ zůstává dlouho neuzavřen. Nakonec se skupina všech hrdinových přátel vydává na radnici a po dohodě se starostou je Čeburáškově přidělen poslední volný byt.

Brzy přichází na návštěvu kamarádi a každý přinese dárek – televizor. Z neustálého pozorování televizních programů začne mít Čeburáška halucinace a musí být hospitalizován. Po jeho plném uzdravení ho však lékaři z praktických důvodů nechtějí z nemocnice propustit, a proto s Genou vymyslí tajný plán útěku, jinak zvaný jako únos Čeburášky. Nakonec je malý hrdina soudní cestou osvobozen od návratu do léčebny.

Obrázek 7 - *Olympiáda pro Čeburášku aneb Čeburáška jede do Soči*

Zřejmě dosud posledním autorským počinem Eduarda Uspenského o hlavním hrdinovi této bakalářské práce je dílo „*Olympiáda pro Čeburášku aneb Čeburáška jede do Soči*“ (*Олимпиада для Чебурашки, или Чебурашка едет в Сочи*). Příběh vypráví o tom, jak se Čeburáška s Genou vydávají autostopem do Soči podívat se, jak probíhají přípravy na olympijské hry, které se tu konají v zimě roku 2014. Po cestě prožívají všelijaká dobrodružství a na každé zastávce dostávají nový druh sportovního náčiní, ať už se jedná o lyže na kolečkách nebo bambusové kolo, které je nejlehčí na světě a zaručuje tedy vítězství v každém závodě. Také v tomto příběhu naše dva hrdiny ne zcela očividným způsobem doprovází na jejich cestě stařena Šapokljak.

3.4 Výrazové prostředky užití v textu knihy

Přestože výčet výrazových, ať už jazykových či grafických prostředků, můžeme najít spousty a z mnoha zdrojů, každý spisovatel a každý autor jakéhokoliv díla má svůj vlastní styl, kterým tyto prostředky užívá. My si nyní představíme několik grafických a několik jazykových prostředků, které ve svém díle „*Krokodýl Gena a jeho přátelé*“ využívá Eduard Nikolajevič Uspenskij.

Kompoziční výstavba všech jeho knih je chronologická, tím pádem na sebe vše navazuje a každá příčina dojde později i svého následku.

3.4.1 Grafické výrazové prostředky

V dětské literatuře hrají grafické prvky mnohem větší roli než v literatuře pro dospělé. Hlavním úkolem autora je neustále udržovat pozornost mladého čtenáře ve střehu, bavit ho a formou textu knihy zároveň i učit se jazyk a rozšiřovat slovní zásobu. Mezi grafické prvky textu se řadí použití velkých a malých písmen nebo iniciálek. Dále členění na odstavce, užití přímé řeči či interpunkčních znamének nebo i verše.

Obrázek 8 - Inzerát krokodýla Geny

V díle Eduarda Uspenského je pro inzerát krokodýla Geny upotřebena i ilustrace. Fádní text je tímto rozbit a zpestřen. Naláká zájem čtenáře a vtipnými chybami, které rozpozná i malé dítě s dosud jednoduchou slovní zásobou, zároveň uděluje lekci z ruské gramatiky.

Dalším grafickým prvkem, který autor používá v textu je verš. Jeho aplikací uvádí čtenáře do nové pasáže celého příběhu:

По улицам ходила

Большая крокодила...²⁸

V některých případech je nutno použití vícero interpunkčních znamének, aby čtenář ještě lépe pochopil, s jakou intonací spolu hrdinové příběhu hovoří. Upotřebení vykřičníku vede k tomu, že si každý ve své hlavě představí s jakou nutností či naléhavostí postava svoje slova pronáší.

- *И я!* — завиял хвостом Тобик. — *Я постараюсь быть очень хорошим товарищем!*

Новые знакомые поблагодарили всех, кто был в комнате, и распрощались.

— *Молодец!* — похвалила Галя Чебурашку, когда они ушли. — *Ты поступил как надо!*

— *Пустяки!* — застеснялся Чебурашка. — *Не стоит об этом говорить!*²⁹

Na výše uvedeném příkladu lze jasně poznat, že jedním z hlavních grafických

28 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и всё всё*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. с. 31

29 Тамtéž с. 42

prostředků, které autor v tomto díle využívá je dialog. Stylem vyprávění pouze uvádí čtenáře do nastalé situace a zbytek historky se odvíjí právě formou dialogu.

Udržet si pozornost čtenáře není lehký úkol. Nestačí pouze psát zábavnou formou, ale i umět si pomoci grafickými prostředky k vyjádření myšlenky. Uspenský si pomohl ke zdůraznění velkým písmem, i když obsah výroku, ač měl vyznít hrozivě, se bude dětem jevit spíše úsměvný, vzhledem k dřívějším zkušenostem:

*ОСТОРОЖНО: ЗЛОЙ ЧЕБУРАШКА!*³⁰

В завтрашних газетах наши друзья с удивлением прочитали такую заметку:

НОВОСТИ

В нашем городе строится замечательный дом — Дом дружбы.

Высота его — десять этажей.

Ширина — пятьдесят шагов.

Длина — тоже.

На стройке работают десять крокодилов, десять жираф, десять обезьян и десять круглых отличников.

*Дом дружбы будет построен к сроку.*³¹

I na tomto příkladu je využit grafický prvek – velká písmenka – aby autor poukázal na to, že se chystáme přečíst si konečný článek z předem proběhlého rozhovoru. Na tomto úryvku je však zajímavý ten fakt, že autor pro upoutání čtenáře využívá prolínání gramatických časů. „V zítřejších novinách“ (В завтрашних газетах), kde kromě budoucího času vyjádřeného slovem zítra využívá i substantivum v množném čísle a „přátelé si s údivem přečetli“ (друзья с удивлением прочитали), kde je naopak využit čas minulý.

3.4.2 Jazykové výrazové prostředky

Přestože jsou jazykové prostředky jasně dané, každý autor jejich využitím vytváří nový osobitý styl, který ho poté charakterizuje. Umělecké jazykové prostředky jsou jazykové konstrukce, které lze využít ať už v próze tak i v poezii. Existuje několik druhů dělení, my představíme pouze ten základní. Tropy neboli obrazná pojmenování, figury, které vznikají

30 Tamtéž s. 87

31 Tamtéž s. 106

opakováním slov, různé typy odchylek a zvukové prostředky.³²

Jedním z hlavních cílů spisovatelů dětské literatury je co nejvíce přiblížit text dětem. Využívají proto takových prostředků, které dětské čtenáře nalákají a jsou jim důvěrně známé. Jedním z nich je takzvaná fonetická zvláštnost, kdy autor imituje dětskou řeč, neboli špatnou výslovnost některých písmen (například s, z zaměňují š, ž). Tento druh výslovnosti je blízký dětem ve věku okolo sedmi let.

- Ну, что я могу шказать? Все мы осень рады! Штроили мы, штроили и наконец поштроили! Да ждравствуют мы! Ура!³³

Popletená výslovnost se však nevyskytuje pouze u malého Čeburášky, nýbrž je jím takřečeno nakažen i dospělý krokodýl Gena

- Ждорово! — похвалил его Гена.³⁴

Jinou fonetickou zvláštností, která se v textu vyskytuje, je řeč stařeny Šapokljak poté, co jí v puse uvízne míček.

— *Шубу, шубу шу*, — сказала она ему.

— *Шубу, шубу что?* — переспросил доктор.

— *Шубу, шубу шу!*³⁵

Mezi další jazykové prostředky, jež autor ve svém díle používá se řadí například:

- zvukomalba, která má čtenáři navodit dojem skutečného zvuku

Но вдруг раздалось: б-б-бум!,³⁶

- inverze, neboli změněný slovosled

Работали строители до позднего вечера.³⁷

- přirovnání, jehož pomocí autor podává přesnější představu o nastalé situaci

Когда мы гуляем, она сидит у меня на шее, как воротник.³⁸

32 JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY V UMĚLECKÉM STYLU. Studentske.cz [online]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://www.studentske.cz/2007/08/jazykov-prostedky-v-umleckm-stylu.html>

33 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и всё всё*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. s. 122

34 Tamtéž s. 122

35 Tamtéž s. 59

36 Tamtéž s. 56

37 Tamtéž s. 103

další příklad:

Вскоре он появился у Чебурашки нагруженный, как носильщик на вокзале.³⁹

- řečnická otázka, jejíž užití se ve spojení s dětmi a dětskou literaturou může zdát poněkud nešikovné vzhledem k tomu, že smysl této otázky ještě nechápu, a hledají na ní správnou odpověď

Моя собака ужасно некрасива! Но не могу ж я её выгнать?⁴⁰

další příklad:

А почему я всё время один? — подумал он.⁴¹

- autorský komentář a zasahování spisovatele do děje, pomáhá rozčlenit text, oddělit od sebe jednotlivé části příběhu, popřípadě objasnit nastalou situaci, ale hlavně nalákat zájem čtenáře

Поэтому я решил взять в руки карандаш и написать одно короткое слово:

КОНЕЦ.

Но как только я взял в руки карандаш и написал слово «конец», ко мне прибежал Чебурашка.⁴²

další příklad:

(Если вы, ребята, не знаете, что такое словарь, я вам расскажу. Это специальная книжка. В ней собраны все слова, какие есть на свете, и рассказывается, что каждое слово значит.)⁴³

- zdobněliny, neboli použití deminutivních přípon, jež jsou malému čtenáři bližší

Тобик был крошечной собачкой, совсем-совсем малюсеньким щенком, когда его принесли в дом к будущей хозяйке.⁴⁴

další příklad:

Гена открыл, и на пороге появилась маленькая обезьянка в сиреневой шапочке и в

38 Тамtéž s. 126

39 Тамtéž s. 25

40 Тамtéž s. 36

41 Тамtéž s. 14

42 Тамtéž s. 129

43 Тамtéž s. 18

44 Тамtéž s. 35

красном спортивном костюме.⁴⁵

další příklad:

Вдруг входная дверь тихонечко заскрипела, и в комнату проскользнула маленькая юркая старушка.⁴⁶

Kromě všech výše uvedených jazykových prostředků se v díle Eduarda Uspenského vyskytují folklórní prvky, které charakterizují pohádku. Jedná se o typický začátek dětského příběhu, (v české literatuře vyjádřen spojením „žili byli“, „byla jednou jedna...“) v knize o Čeburáškově a jeho kamarádech je tento úvod vystižen výrazem:

В одном густом тропическом лесу жил да был очень забавный зверёк.⁴⁷

další příklad:

В том городе, где оказался Чебурашка, жил да был крокодил по имени Гена.⁴⁸

Posledním jazykovým prvkem, který si představíme bude intertextovost. Pojem intertextovost se rozumí jazyková věda, především odvětví textové lingvistiky či stylistiky, rozumí jeden z hlavních a základních znaků textu. Intertextovost představuje propojenost textů realizovanou především v obsahové a tematické stránce. Projevuje se jako vzájemné ovlivnění textů, odkazování jednoho textu na jiný, reciproční souvislosti a návaznost mezi nimi.⁴⁹ V námi analyzované knize se jedná o jisté parafrázování:

По улицам ходила

Большая крокодила...

Навстречу ему вышел Серый Волк.

— Здравствуй, Красная Шапочка, — произнёс он заученным голосом и остолбенел.

— Здравствуйте, — ответил крокодил.

— Куда это ты направляешься?

45 Тамtéž s. 68

46 Тамtéž s. 46

47 Тамtéž s. 9

48 Тамtéž s. 14

49 Intertextovost a její realizace v textu. Asociace grafologů ČR [online]. 2016 [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://grafologiecr.cz/detail-clanek.php?clanek=157>

— Да так просто. Гуляю.

— Может быть, ты идёшь к своей бабушке?

— Да, конечно, — спохватился крокодил. — Я иду к ней.

— А где живёт твоя бабушка?

— Бабушка? В Африке, на берегу Нила.

— А я был уверен, что твоя бабушка живёт вон там на опушке.

— Совершенно верно! Там у меня тоже живёт бабушка. Двоюродная. Я как раз собирался зайти к ней по дороге.

— Ну что же, — сказал Волк и убежал.

Дальше он, как положено, прибежал к домику, съел бабушку Красной Шапочки и лёг вместо неё в кровать.

Гена в это время сидел за сценой и перечитывал забытую сказку. Наконец он тоже появился около домика.

— Здравствуйте, — постучал он в дверь. — Кто здесь будет моя бабушка?

— Здравствуйте, — ответил Волк. — Я ваша бабушка.

— А почему у тебя такие большие уши, бабушка? — спросил крокодил, на этот раз правильно.

— Чтобы лучше тебя слышать.

— А почему ты такая лохматая, бабушка? — Гена снова забыл свои слова.

— Да всё некогда побриться, внученька, забегалась я... — разозлился волк и спрыгнул с кровати. — А сейчас я тебя съем!

— Ну, это мы ещё посмотрим! — сказал крокодил и бросился на Серого Волка. Он настолько увлёкся событиями, что совсем забыл, где находится и что ему положено делать.

Серый Волк в страхе убежал. Дети были в восторге. Они никогда не видели такой интересной «Красной Шапочки».⁵⁰

50 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и всё всё*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. с. 31-33

V díle Eduarda Uspenského plní intertextovost metatextovou funkci. Metatext je druh textu, který je odvozen od jiného. V našem případě se jedná o vztah k jinému textu, či jeho části. Pro správné pochopení příběhu je nutno znát původní text, který je v tomto případě pohádka „O červené Karkulce“.

3.4.3 Autorské neologismy

Neologismy jsou slova, která jsou v jazyce nově vytvořená. Nová slova jsou potřeba k tomu, aby mohly být označeny nově vzniklé věci a skutečnosti. Dříve neologismy vznikaly se společenskými a politickými změnami, dnes vznikají především v souvislosti s rozvojem moderních technologií, vědy a techniky. Je nutné nějak označit věci, které momentálně nově vznikají.⁵¹

Přítomnost autorských novotvarů (neologismů) je jeden z rysů subjektivního stylu autora uměleckého i esejistického textu. Autoři po nich sahají ve snaze odlišit své vyjádření od běžného, standartního. Autorské neologismy přispívají k poetizaci nebo estetizaci vyjádření a jsou v jazyce prvkem aktualizujícím, ozvláštňujícím text. Jejich výskyt svědčí o vynalézavosti, osobitosti a uměleckém mistrovství autora.⁵²

Eduard Uspenský ve svém díle o Čeburáškově a jeho přátelích užívá těchto novotvarů:

Он сидел, сидел, смотрел по сторонам, а потом взял да и чебурахнулся со стола на стул.⁵³

další příklad:

И хорошо бы он был ещё драчун?!⁵⁴

další příklad:

Сначала мы с ней поквитаемся.⁵⁵

Ve výše uvedených případech využívá autor neologismy, aby nahradil dobře známé výrazy novými synonymy. Například slovem чебурахнулся nahrazuje sloveso упал nebo свалился – tedy upadl. Novorovým výrazem драчун Uspenský popisuje rošťáka, nezbedu

51 ARCHAISMY, HISTORISMY A NEOLOGISMY. Pravopisne.cz [online]. [cit. 2016-04-23]. Dostupné z: <http://pravopisne.cz/2015/02/pravidla-archaismy-historismy-neologismy/>

52 MINÁŘOVÁ, Eva. Stylistika pro žurnalisty. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. Žurnalistika a komunikace. s. 142

53 УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. s. 11

54 Tamtéž s. 53

55 Tamtéž s. 129

nebo uličníka, je tedy slovem příbuzných ruskému озорник. Ve třetím případě se opět jedná o hovorový výraz, který značí vyrovnat účty nebo vypořádat se s někým. Ruský jazyk zná sloveso расквитаться, Eduard Nikolajevič tedy pouze zaměnil prefix.

Я собираю злы.⁵⁶ - neboli злые дела. Tento novotvar zřejmě Uspenský využívá z důvodu jazykové ekonomie a nebo ve snaze uvést neotřelý zkrácený tvar.

Posledním příkladem autorského neologismu v díle Eduarda Uspenského nebude žádný novotvar, nýbrž jen vhodně zvolené pojmenování barvy, která se v běžném použití nevyskytne. Jedná se o takzvanou žirafovou barvu, která je kombinací žluté s černými skvrnami: А долговязая Анюта всё время твердила, что самый лучший — жирафовый цвет.⁵⁷

3.4.4 Alogizmy užití v textu

Pojem alogizmus se rozumí výraz, který odporuje logickému myšlení a chápání. Jeho užití v textu je však záměrné jelikož koresponduje s dětským vnímáním reality. Mnohdy bývají děti tvrdohlavé, ale i přes to dokáží své výroky, které se jeví dospělému člověku nelogické, zcela bravurně obhájit. Jejich využitím se autor přibližuje dětskému světu a jeho hlavním cílem je malého čtenáře zaujmout a především pobavit. V díle Eduarda Uspenského se objevuje hned několik takových alogizmů.

Они долго благодарили Чебурашку и даже пообещали подарить ему живого слонёнка, когда у них окажется лишненький!⁵⁸

А где он живёт? — спросил Гена. Он не живёт, — ответило справочное, — он работает. В большом здании на площади. До свидания.⁵⁹

В следующий раз, — сказал он, — если в вас начнётся музыка, проверьте сначала, может быть, вы запихнули за щеку радиоприёмник или же главные городские часы.⁶⁰

Если ты хорошо сыграешь, никто не заметит подмены.⁶¹

Если я правильно вас поняла, вам нужен хорошо воспитанный двоечник и

56 Тамtéž s. 50

57 Тамtéž s. 117

58 Тамtéž s. 100

59 Тамtéž s. 77

60 Тамtéž s. 74

61 Тамtéž s. 30

безобразник. Вот именно, — подтвердил мальчик.⁶²

Если ты ещё раз захочешь угостить меня, не стесняйся, приходи ко мне домой. И говори, чем ты меня хочешь угостить: чаем, кофе или просто обедом.⁶³

3.4.5 Úloha opakování

Opakování textu nebo jeho částí je jedním z důležitých prvků v dětské literatuře. Využitím této slovní figury docílíme zesílení daného výrazu, či navození určité melodie v textu a v neposlední řadě zaujmeme čtenáře. Eduard Nikolajevič v díle o Čeburáškově a jeho přátelích využívá anaforu a epizeuxis. Anafora je opakování shodného slova popřípadě skupiny slov na začátku po sobě jdoucích vět. Epizeuxis je bezprostřední opakování téhož výrazu ve větě.

Гулял он себе, гулял и вдруг около большого фруктового сада увидел несколько ящиков с апельсинами.⁶⁴

Однажды, когда он проигран сам себе сорок партий подряд, ему стало очень и очень грустно.⁶⁵

И всегда-всегда перехожу улицу в неположенном месте.⁶⁶

Mimoto opakování jednoho lexému může být zároveň také gradováno.

Когда их открыли, в одном апельсинов почти не было, а был только толстый-претолстый Чебурашка.⁶⁷ Prefikací daného lexému autor poukazuje na fakt, že Čeburáška nebyl jen tlustý, ale dokonce otlulý.

В комнату вошёл большой-пребольшой лев в пенсне и в шляпе.⁶⁸ Gradace poskytuje čtenáři představu o tom, jak obrovský lev Čandr ve skutečnosti byl.

Гена слушал всё это печальный-препечальный.⁶⁹

Kromě všech výše uvedených jazykových prostředků využívá ve svém díle Eduard

62 Tamtéž s. 54

63 Tamtéž s. 25-26

64 Tamtéž s. 10

65 Tamtéž s. 14

66 Tamtéž s. 51

67 Tamtéž s. 10

68 Tamtéž s. 40

69 Tamtéž s. 42

Uspenský také hyperboly, neboli zveličení události či záměrné přehánění skutečnosti, které je blízké malému čtenáři, protože vyvolává zájem a navozuje hlubší prožitek z přečteného. Tento druh tropu se využívá zejména v satirické literatuře (*сорвется спектакль, очередь достигла катастрофических размеров, сердце разобьётся от горя*).⁷⁰ Dílo Uspenského je také bohaté na oxymórony. Tyto básnické figury představují spojení dvou slov, jejichž význam se navzájem vylučuje (*Ты совсем немножко похудела. Гена здорово проспал на работу*).⁷¹ Z hlediska jazykového je kniha obohacena o bezpočet takovýchto prostředků, autor nechává Genu, aby o sobě promlouval ve třetí osobě, v určitých pasážích sám vkročí do děje a své dílo zpracoval na takové úrovni, že je právem považován za jednoho z největších spisovatelů dětské literatury všech dob.

3.5 *Film vs. Kniha*

Jedním z prvních rozdílů, který dozajista stojí za zmínku, je samotná představa Čeburášková vzhledu. Zatímco v knize je vyobrazen s dlouhým ocasem a malými medvědími oušky s obličejem připomínajícím veverku, animátoři mu do filmu přisoudili trochu odlišnou podobu. Uši zvětšili a ocas se rozhodli téměř vymazat.

Našemu srovnání knihy a filmu bude podrobeno dílo „*Krokodýl Gena a jeho přátelé*“. Animovaný film vznikl již v roce 1969 ve filmových ateliérech *Sojuzmultifilm* (*Союзмультфильм*). Na scénáři se společně s Eduardem Uspenským podílel také Roman Kačanov (Роман Качанов), který se poté zhostil i role režiséra. Své hlasy propůjčili hlavním hrdinům ruští herci: Krokodýla Genu ztvárnil Vasilij Livanov (Василий Ливанов), Čeburášku Klára Rumjanova (Клара Румянова), stařenu Šapokljak Vladimír Rautbart (Владимир Рутбарт) a holčičku Galju namluvila Tamara Dmitrieva (Тамара Дмитриева).

Uvedeme pár hlavních rozdílů, které jsou pro vyznění jednotlivých zpracování nejdůležitější. První zřejmá odchylka se ukazuje hned z počátku, kdy prodavači v knize posadí Čeburášku na stůl a sledují jak se dvojím pádem dostává až na zem, kdežto ve filmu tento fakt animátoři obešli pouhým posazením hrdiny na okraj jeho bedny. Hned poté po představení dalšího hlavního hrdiny Geny a sepsáním inzerátu se objevuje druhý rozdíl, a to ten, že malého psíka Tobíka potkává dívka Galja náhodou na ulici, kde si všímá vypsaného vzkazu a přivádí Tobíka ke Genovi domů a až potom přichází i Čeburáška. V knize je však celá událost popsána trochu jinak. Čeburáška se nejdříve seznámí s hlavními protagonisty a až

70 Tamtéž s. 29, 36, 110

71 Tamtéž s. 38, 73

po nějakém čase, když se večer vydává na návštěvu ke Genovi potkává malého Tobíka on. Přivádí ho k přátelům a společnými silami mu vyhledají nového kamaráda, Iva Čandra. Zřejmě z úsporných časových důvodů je ve filmu zcela vynechána část, kdy Čeburáška zve krokodýla k sobě na návštěvu, když je Gena nucen zastoupit za Galju v dětském představení a také ta část, kdy už existuje jakýsi prototyp Domu Družby, který se vyskytuje z počátku u Geny doma. Mílovým skokem se tedy rovnou dostáváme na pozemek, kde se chystá výstavba nového domu. V knize je tento nově vzniklý projekt pojmenován jako Дом Дружбы (Dům přátelství), kdežto ve filmu je to Дом Друзей (Dům přátel). V tuto chvíli dostává hlavní slovo stařena Šapokljak, která v knize provede našim přátelům vylomeninu v podobě nápisu na zdi a později dokonce běží do zoologické zahrady pro nosorožce Ptěnčika, který jí má dopomoci při další mstě, potrestat Čeburášku a poničit na stavbě vše, co bude možné. Její plán se však nevyvedl a ona skončila na stromě, kam utekla právě před zmíněným nosorožcem. Ve filmu je celá situace vyličená tím způsobem, že se stařena vydává v noci na stavbu, kde je překvapena nočními strážci Tobíkem a Čandrem, s úlekem utíká a vyšplhá na strom. Předposlední rozdíl, který stojí za zmínku, se objevuje při slavnostním otevření nově postaveného domu. Poté, co Čeburáška pronese slavnostní řeč a Gena přestřihne pásku, vchází nejmenší hrdina do domku a na hlavu mu padá nastražená past od stařeny Šapokljak v podobě cihly. Ve filmu však Gena pouze přestřihne pásku a past nyní ve formě květináče padá, ale Gena jí chytne a strčí do domku. Ve finále se naši hrdinové dozvídají, že Dům Družby už není pro svůj účel potřebný a film je zakončen tím, jak stařena Šapokljak přichází a podává Čeburáškově do ruky papír se vzkazem, kde ve volném překladu stojí, že se polepší. V knize ji však čeká ještě jedno poslední překvapení. Čeburáška s Genou a Galjou se rozhodnou finálně stařenu potrestat, a protože o ní vědí, že musí mít všechno a s nikým se nechce podělit, přinesou jí balónky, které odnesou Šapokljak i s její krysou hodně daleko.

Závěr

Bakalářská práce byla věnována animované postavičce Čeburášky. Hlavním cílem bylo seznámit s jeho osobností, analyzovat vztahy mezi postavami a popsat jejich charakter.

Práce byla rozdělena do tří hlavních kapitol. První se zabývala obecně dětskou literaturou, jejími žánry a vývojem. Dále jsme se zastavili u vývoje tohoto druhu literatury na území Ruska. Zmiňujeme hlavní spisovatele, kteří měli na rozvoji největší podíl. Poté jsme se pokusili o objasnění termínu povest'-skazka, jehož doslovným překladem je pohádková novela, ale jedná se o velmi složitý literární útvar, jehož hlavní myšlenkou je prolínání světa pohádkového a toho reálného.

V druhé kapitole jsme se věnovali spisovateli a autoru pohádek o našem hlavním hrdinovi. Eduard Nikolajevič Uspenský, jehož život ať už soukromý či profesní byl doprovázen řadou neúspěchů, na jejichž konci nyní stojí s „nálepkou“ jednoho z nejuznávanějších autorů dětské literatury vůbec. Rozebrali jsme počátky jeho tvorby, uvedli stěžejní díla a pozornost byla věnována i odnoži naučné literatury, které se Uspenský věnuje.

V poslední kapitole se obracíme na Čeburášku a jeho přátele. Objasnili jsme původ jejich jmen. Dále jsme se věnovali především postavičce „vědě neznámého zvířete“. Popsali jsme jeho vzhled, na událostech uvedených v knize jsme se analyzovali jeho charakterové vlastnosti. Poté se pozornost obrátila na knihu „Krokodýl Gena a jeho přátelé“. V této části práce se věnujeme především rozboru této knihy. Jako první jsme uvedli grafické prostředky, které autor ve svém díle využívá, a poté jsme se obrátili na prostředky jazykové. Větší pozornost si bezpochyby zasloužily autorské neologizmy, pro které je třeba velké spisovatelské zdatnosti a fantazie. Druhým převládajícím jazykovým prostředkem, jež byl popisován jsou alogizmy, jejichž užitím autor dokazuje, že jeho práce je pečlivě promyšlena a jeho hlavním a nejdůležitějším cílem je zaujmout, udržet pozornost, ale hlavně pobavit dětského čtenáře. V poslední části se obracíme na srovnání knižní formy a filmové neboli animované adaptace výše zmíněného díla. Popsali jsme si zásadní rozdíly, které se však odehráli pod taktovkou Eduarda Nikolajeviče, neboť ke všem svým dílům napsal také scénáře. Závěrečným konstatováním je třeba dát za pravdu těm, kteří tvrdí, že přečtení knihy zanechá v člověku takový dojem, který shlédnutí filmové adaptace nikdy nemůže vylepšit.

Resume

Bakalářská práce je rozdělena do tří hlavních kapitol, které se dále dělí na menší podkapitoly. Z počátku je zde rozebrána dětská literatura, její historie a vývoj. Větší pozornost bude věnována samotnému Rusku a vývoji tohoto druhu literatury na jeho území. Dále si vyjmenujeme několik dělení žánrů. Poté se pozornost obrátí na autora hlavního hrdiny této práce. Bude stručně nastíněn životopis Eduarda Nikolajeviče Uspenského, jeho první spisovatelské počiny a následná tvorba, která se zaměřuje především na dětské čtenáře nejen však v oblasti zábavné ale i naučné. Nakonec se zaměříme na postavu Čeburášky. Bude vysvětlen autorův námět na vznik této postavy, jakožto i původ a význam jmen Čeburášky, krokodýla Geny a stařeny Šapokljak. Popíšeme si hlavní ať už vzhledové rysy, či ty povahové. Poté se naše pozornost zaměří na hlavní díla, ve kterých se Čeburáška objevuje a popíšeme si jeho jednotlivé osudy. Práce bude zakončena jazykovým a grafickým rozбором díla a v samém závěru srovnáme hlavní rozdíly knižní a filmové adaptace díla „*Krokodýl Geny a jeho přátelé*“.

Резюме

Бакалаврская работа состоит из трех глав, которые делятся на более мелкие подразделы

Сначала дается характеристика детской литературы, короткий обзор ее истории и развития. Обращается внимание на развитие данного литературного жанра в России, отмечается классификация жанров, принятая в теории литературы предназначенной детям. Коротко описываются биографические данные и творчество Эдуарда Николаевича Успенского, адресованное прежде всего детскому читателю. Его повести-сказки не только развлекают детей, а также развивают их познавательные способности. Последняя глава посвящается главному сказочному герою – Чебурашке. Объясняется замысел автора создать особого сказочного представителя, толкуется происхождение и значение таких антропонимов, как Чебурашка, крокодил Гена и старуха Шапокляк. Характеризуется внешность и характер главных героев, затем уделяется внимание сказкам, в которых выступает Чебурашка, описывается его судьба. Последняя часть работы отведена подробному лингвистическому анализу художественного текста: отмечаются случаи использования деминутивных лексем, сказочных формул, фольклорных выражений, повторов, алогизмов и т.п. Приводятся также примеры графических особенностей сказки, внимание уделяется сравнению и основным отличиям книжных изданий сказок о Чебурашке («Крокодил Гена и его друзья») и мультфильмов, получивших мировую известность.

Abstract

The Thesis is divided into the three main chapters which are subdivided into several smaller ones. The beginning focuses on a children literature, its history and development. Greater part is dedicated to the Russian Federation and the evolution of the literature among this area. Then the attention is dedicated to Eduard Nikolayevich Uspensky's curriculum and to the main character of his famous work "Cheburashka" (also known as Topple), its impact on children in the instructive as well as the amusing way. Later on the Thesis will discuss Cheburashka, his friend Gena the Crocodile and Old Lady Shapoklyak character's features. Also other works in which Cheburashka appear will not remain untouched. The Thesis will be concluded by linguistic and graphic analysis of the work and at last, there will be the main differences among the book and film adaptation of "Gena the Crocodile" compared.

Slovník termínů

- Alogizmus – Алогизм, м; výrok odporující logice
- Anafora – Анафора, ж; opakování stejných slov na počátku veršů nebo slok
- Animace – Мультипликация, ж; vyvolání iluze pohybu postupným zachycením statických obrázků jdoucích za sebou
- Antroponymum - Антропоним, м; vlastní jméno člověka nebo skupiny lidí
- Autor - Автор, м; původce, tvůrce
- Čeburáška – Чебурашка, м
- Čtenář - Читатель, м
- Dětská literatura - Детская литература, ж
- Dialog - Диалог, м; rozhovor mezi dvěma nebo více osobami
- Dílo - Произведение, с; výsledek umělecké tvořivosti
- Dům Družby - Дом Дружбы, м
- Fantazie - Фантазия, ж; obrazotvornost, představivost
- Figura - Фигура, ж; prostředek básnického stylu spočívající v seskupování slov nebo vět, přičemž se slovní význam nemění
- Film - Фильм, м; souvislá řada snímků určená k promítání
- Fejeton - Фельетон, м; krátká vtipná stať, zamyšlení na aktuální téma
- Folklór - Фольклор, м; část lidové kultury zahrnující slovesné, hudební, dramatické a taneční projevy
- Fonetika - Фонетика, ж; nauka o fyziologických a akustických vlastnostech hlásek
- Funkce - Функция, ж; činnost, úkon, úkol
- Gena – Гена, м
- Gradace - Градация, ж; stupňování
- Grafický prostředek - Графическое средство, с

Historie - История, ж

Hlas - Голос, м

Hračka - Игрушка, ж

Hrdina - Герой, м; ústřední postava díla

Hyperbola - Гипербола, ж; zveličení, nadsázka

Ilustrace - Иллюстрация, ж; kresba nebo malba jako doprovod k tištěnému textu

Interpunkční znaménko - Знак препинания, с; rozdělovací znaménko

Inverze - Инверсия, ж; přemístění, převrácení

Imitace - Имитация, ж; napodobování, napodobenina

Jazykový prostředek - Языковое средство, с

Knihitisk - Книгопечатание, с

Komentář - Комментарий, м

Krokodýl - Крокодил, м

Lidová slovesnost - Народное творчество, с

Lingvistika - Лингвистика, ж; jazykověda

Logika - Логика, ж; věda zabývající se principy a kritérii správného usuzování a dokazování neboli formálními principy usuzování

Metatext - Метатекст, м; odvozený text vzniklý působením jiného, prvotního textu

Náboženství - Религия, ж

Nakladatelství - Издательство, с

Neologismus - Неологизм, м; jazykový novotvar

Odchylka - Отклонение, с; menší odlišnost, různost,

Odstavec - Абзац, м

Opakování - Повторение, с

Oxymoron - Оксюморон, с; spojení slov, jejichž význam se navzájem vylučuje

Parafráze - Парафраза, ж; vyjádření stejného obsahu jiným způsobem

Poezie - Поэзия, ж; básnictví, básnický výtvor

Pohádka - Сказка, ж; vypravování o smyšleném světě s nadpřirozenými bytostmi a kouzly, určené dětem

Pozornost - Внимательность, ж

Próza - Проза, ж; slovesné projevy psané v řeči nevázané

Prvek - Компонент, м; složka celku

Příklad - Пример, м; jednotlivý případ jako osvětlující ukázka

Přítel - Друг, м

Prímá řeč - Прямая речь, ж

Přirovnání - Сравнение, с; stylistický prostředek, jímž se vytyčují shody nebo rozdíly dvou jevů, věcí, osob

Režie - Режиссура, ж; tvůrčí umělecká profese v divadle, filmu, televizi, rozhlasu a při vzniku zvukových nosičů

Rozdíl - Разница, ж

Řečnická otázka - Риторический вопрос, м

Scénář - Сценарий, м; textová předloha pro vznik divadelního, filmového, rozhlasového nebo televizního díla

Skutek - Дело, с

Slabikář - Букварь, м

Spisovatel - Писатель, м; tvůrce literárních děl

Srovnání - Сравнение, с; vytknout shody a rozdíly dvou jevů

Stařena - Старуха, ж

Styl - Стиль, м; způsob, celkový ráz

Synonymum - Синоним, м; slovo stejného nebo podobného významu

Šapokljak – Шапокляк, ж

Tvorba - Творчество, с; umělecká nebo vědecká činnost

Učebnice - Учебник, m; speciálně sestavená kniha textů s výkladem učiva

Umělecký - Художественный, m

Úryvek - Отрывок, m; část mluveného, psaného nebo hudebního projevu

Verš - Стих, m; samostatná jednotka básnického rytmu tvořící uspořádaný zvukový celek

Výrazový prostředek - Выразительное средство, c

Výslovnost - Произношение, c; způsob, jakým se tvoří hlásky pomocí hlasového ústrojí

Vývoj - Развитие, c; řada změn směřující k dokonalejší formě

Vzdělání - Образование, c; rozvinutí duševních schopností a osvojení si širokých znalostí studiem

Zdrobnělina - Уменьшительное имя, c; odvozenina označující jevy menší než normální nebo vyjadřující citový poměr mluvčího k označovanému jevu

Zoonymum - Зооним, m; vlastní jméno zvířete

Zpracování - Обработка, ж; připravit výchozí podklady pro další práci

Zvířátko - Зверёк, m

Zvukomalba - Звукоподражание, c; napodobování přírodních, nebo zvířecích zvuků hláskovým složením

Zvukový prostředek - Звуковое средство, c

Žánr - Жанр, m; obor, druh

Literatura

Knížní zdroje

CHEN, M-L., SQUIRES, D. *Using Literature for Children and Adolescents for Intermediate Language Acquisition*. TESOL Journal. 2011, 2(3), ISSN 1949-3533.

GENČIOVÁ, Miroslava. *Literatura pro děti a mládež ve srovnávacím žánrovém pohledu: Celost. vysokošk. učebnice pro stud. filozof. fakult. 1. vyd. Praha: SPN, 1984. 245 s. Učebnice pro vys. školy.*

KOPECKIJ, Platon Vasil'jevič. *Dětská literatura*. Praha: Pedagogická fakulta Univerzity Karlovy, 1951. 43 s.

MINÁŘOVÁ, Eva. *Stylistika pro žurnalisty*. Vyd. 1. Praha: Grada, 2011. *Žurnalistika a komunikace*. ISBN 978-80-247-2979-4.

Rusko-český, česko-ruský velký slovník. 1. vyd. Brno: Lingea, 2009. ISBN 978-80-87062-65-4.

VRAŠTILOVÁ, Olga. *Dětská literatura a čtenářská gramotnost v cizím jazyce*. Vyd. 1. Hradec Králové: Gaudeamus, 2014. *Recenzované monografie*. ISBN 978-80-7435-529-5.

АРЗАМАЩЕВА, И. Н. *Детская литература : учебник для обучения в высших пед. учеб. заведениях*. Москва : АCADEMIA, 2007.

УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Чебурашка, Крокодил Гена, Шапокляк и все все*. Москва: ООО "Издательство Астрель", 2010. ISBN 978-5-17-069371-9.

УСПЕНСКИЙ, Едуард Николаевич. *Похищение Чебурашки*. Москва: Издательский дом <<РОСМЭН>> 1999. ISBN 5-2570-0855-6.

Internetové zdroje

ARCHAISMY, HISTORISMY A NEOLOGISMY. Pravopisne.cz [online]. [cit. 2016-04-23].
Dostupné z: <http://pravopisne.cz/2015/02/pravidla-archaismy-historismy-neologismy/>

Intertextovost a její realizace v textu. Asociace grafologů ČR [online]. 2016 [cit. 2016-04-23].
Dostupné z: <http://grafologiecr.cz/detail-clanek.php?clanek=157>

JAZYKOVÉ PROSTŘEDKY V UMĚLECKÉM STYLU. Studentske.cz [online]. 2016 [cit. 2016-04-23].
Dostupné z: <http://www.studentske.cz/2007/08/jazykov-prostedky-v-umleckm-stylu.html>

Биографии. Эдуард Николаевич Успенский. [online]. Litra.RU Team, 2015 [cit. 2016-04-18].
Dostupné z: <http://www.litra.ru/biography/get/wrid/00476991232734884742/>

Эдуард Николаевич Успенский. Эдуард Николаевич Успенский. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02].
Dostupné z: <http://www.uspens.ru/>

Эдуард Николаевич Успенский. Личный сайт автора. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02].
Dostupné z: <http://www.uspens.info/>

Эдуард Николаевич Успенский. Олимпиада для Чебурашки, или Чебурашка едет в Сочи [online]. cit. 2016-04-18]. Dostupné z: <http://jsulib.ru/Lib/Articles/007/509/>

Интересные истории об известных личностях, биографии, юмористические рассказы, фото и видео. Эдуард Николаевич Успенский. [online]. 2.4.2016 [cit. 2016-04-02].
Dostupné z: <http://www.people.su/111990>

Писатель Эдуард Успенский: "Старуха Шапокляк списана с моей первой жены". Известия [online]. Москва: ., 2012 [cit. 2016-04-20]. Dostupné z: <https://archive.is/20120802183022/www.izvestia.ru/culture/article3111505/>

Сказки. Крокодил Гена и его друзья [online]. .: Проект «Все сказки», 2012 [cit. 2016-04-

22]. Dostupné z: <http://vseskazki.su/eduard-uspenskij/krokodil-gena-i-ego-druzya.html>
Чебурашка. Люди [online]. 2013 [cit. 2016-04-25]. Dostupné z:
<http://www.peoples.ru/art/literature/characters/cheburashka/>

Seznam obrázků

Obrázek č. 1 – Eduard Nikolajevič Uspenskij (viz str. 14)

Dostupné z: <http://www.uspens.info/state/AA:navID.86/AC:-1.1621041335/AB:navID.86/>

Obrázek č. 2 – Krokodýl Gena a jeho přátelé (viz str. 16)

Dostupné z: <http://www.ezoterikiev.com.ua/wa-data/public/shop/products/23/02/223/images/1062/1062.750x0.jpg>

Obrázek č. 3 – Čeburáška (viz str. 18)

Dostupné z: <http://media.vorotila.net/items/5/0/7/t1@5078241e-311a-4edc-8a57-653a1d9185fd.jpg>

Obrázek č. 4 - Krokodýl Gena (viz str. 19)

Dostupné z:
https://otvet.imgsmail.ru/download/u_e6fed94400d0efd7d7c76035c9b07562_800.png

Obrázek č. 5 – Stařena Šapokljak (viz str. 20)

Dostupné z: <http://diyleggings.com/images/569c102ccad4a.jpg>

Obrázek č. 6 – Únos Čeburášky (viz str. 23)

Dostupné z: <http://russianemigrant.ru/wp-content/uploads/2015/03/Uspenskiy-E%60.-Pohishhenie-CHeburashki-1.jpeg>

Obrázek č. 7 – Olympiáda pro Čeburášku aneb Čeburáška jede do Soči (viz str. 24)

Dostupné z: <http://books.yoops.ru/uploads/books/086/086207/08620792.cover.jpg>

Obrázek č. 8 – Inzerát krokodýla Geny (viz str. 25)

Dostupné z: <http://vseskazki.su/eduard-uspenskij/krokodil-gena-i-ego-druzya.html>